

<p>Œcuménisme : confusion des langues de Babel ou richesse de l'évènement pentécostal ? Oecumene: Babelse spraakverwarring of de rijkdom van het pinkstergebeuren?</p>
--

Hoofdreferaat door Jane Stranz, protestantse

Oecumenische hermeneutiek: een Pinksterschat geworteld in de genade van Babel

Drie tweets, drie beginpunten, enkele oecumenische paradigma's om de context al aan te geven, een snel overzicht van "Een schat in aarden vaten", enkele inzichten en vragen uit de tekst, enkele afsluitende woorden *in via* - als we tijd hebben!

Om erin te komen

1. Ik begin met drie tweets - in het Frans geschreven, alweer een hele tijd geleden, vlak nadat ik voor het eerst werd uitgenodigd om deel te nemen aan deze studiedag. Het thema sprak me onmiddellijk aan en zette me aan het denken. Hier komen ze:

- Een oecumenische hermeneutiek in beweging. Breekbare aarden vaten met een dialogale, waardevolle inhoud, een vloeibare, poreuze en linguïstische inhoud, in een proces van ontvangst en verwerking. Een hermeneutische migratie als uitdaging voor de pneumatologie.
- Een diversiteit zelf in beweging, op zoek naar een nieuwe epistemologie. Langs de poreuze en strakke grenzen van Babel, van onze identitaire, confessionele taalspelen. Een 'nimmer kwetsende taal'¹ in de Geest, begint zij een syntaxis te vinden, krijgt ze voeten in de aarde?
- En heel die zoektocht naar een waardevolle inhoud in broze vaten – vervaardigd uit water en stof – moet in overeenstemming zijn met het verhaal van een andere vaas, in albast, gebroken, uitgegoten met een kostbare inhoud. Een geparfumeerde taal, een tijdelijke grammatica, geïncarneerd en heilzaam.

2. **Bedankt** voor deze uitnodiging. Het is goed om terug te zijn in België, en bovendien na te denken over Babel en Pinksteren, taal, oecumene, vertaling, hermeneutiek en theologie. Als iemand met een moedertaal (Engels), een gekozen taal (Frans) en een vadertaal (Duits) zie ik dat België een unieke context biedt om na te denken over vraagstukken van Babel en Pinksteren, over wat Paul Ricoeur "taalgestvrijheid"² noemt. Terwijl ik deze toespraak voorbereidde, eerst in het Engels, voor vertaling in het Nederlands door u en in het Frans door mij, realiseerde ik me dat de hermeneutiek, de politiek en natuurlijk ook de stress en de kosten van interpretatie en vertaling deel uitmaken van uw dagelijks leven in kerk en maatschappij, en ongetwijfeld ook in oecumenische betrekkingen. U hebt ervaringen te delen en belangrijke bijdragen te leveren.

¹ Simeï Monteiro, "Telling the Story of the Land Without Evil: "Terra sem Males" in Portuguese, or "Maíra" in Guarani", in *The Ecumenical Review*, June 2009, pp 370-373.

² Paul Ricoeur, *Sur la traduction*, 2004

3. Ik begon mijn pastoraal ambt iets meer dan 30 jaar geleden niet in Wallonië maar in Vlaanderen, maar in dat Vlaanderen dat nu om politieke en historische redenen deel uitmaakt van Frankrijk. Toen al, was de taal van Vlaanderen al aanwezig in de namen van de dorpen en de achternamen van veel van mijn parochianen in en rond Duinkerken. Ik worstelde om mijn eigen Frans op peil te krijgen voor mijn nieuw ambt, terwijl mijn man uit Liverpool, die al twee jaar in Brussel woonde, vastbesloten was om Nederlands te leren in plaats van zijn Frans te verbeteren, en om meer te weten te komen over de geschiedenis van België. Ik herinner me dat ik hoorde spreken over de beweging om Vlaamse soldaten in Vlaamse graven te begraven in plaats van in Franstalige graven “mort pour la patrie”. In dit land met drie officiële talen weet je dat taal ertoe doet, dat ze politiek is, dat ze ook onrecht, slachtoffers en verhalen kan creëren die verzoening moeilijk maken. Taal maakt deel uit van je.

4. Op onze regelmatige verplaatsingen in ons prille huwelijksleven tussen Duinkerken en Brussel kwamen we voorbij een hoge toren die opvalt in het vlakke land van Vlaanderen – geen toren van Babel, maar een toren die krachtig spreekt over de hevige strijd in de Vlaamse velden. We waren geïntrigeerd door het AVV -VVK op de top van de toren in het kruis – dit in de dagen net voor het internet. Op een dag stopten we bij het museum naast de toren in Diksmuide, het was een ontvullend bezoek, vooral omdat ik de dochter ben van een vluchteling uit nazi-Duitsland, mijn joodse grootvader was een Duitse soldaat in Frankrijk tijdens de Eerste Wereldoorlog, “Gott mit uns” op zijn soldatenriem. Een herinnering dat zelfs verhalen geworteld in diep onrecht gemanipuleerd kunnen worden en gebruikt om nog groter onrecht, de foute weg te dienen. Wissen we ons verleden uit, bekennen we de dwaasheid ervan en zoeken we begrip en inspiratie voor een nederiger onderscheidingsvermogen in het heden en de toekomst?

5. De geschiedenis leert ons heel duidelijk dat dit kan gebeuren met christenen en kerken, in vele verschillende contexten. Samen met Victor Klemperer³ en Hannah Arendt moeten wij in al onze hermeneutische inspanningen aandacht blijven hebben voor taal, haar gebruik en misbruik – vooral wanneer wij beweren te spreken over het evangelie, over de ene Traditie te midden van de vele tradities en over gemeenschap en groei in *koinonia*.

Babel

6. Hoe spreken de verhalen van Babel-Pinksteren tot onze ervaringen van één- en meertaligheid, tot onze betrokkenheid in en lezing van de oecumenische dialoog? Babel, met zijn energiek onomatopoees Hebreeuws, verenigt volkeren in het maken van aardewerken bakstenen en het bouwen van een Ziggurat. Het dient zich bijna aan als een kort verhaal aan het eind van het scheppings- en zondvloedverhaal, vooraleer Genesis overgaat tot de meer bijzondere verhalen van mensen die geroepen zijn om nomadische gemeenschappen te zijn, hermeneutische gemeenschappen onderweg.

³ Victor Klemperer, *LTI: Notizbuch eines Philologen* (Berlin: [Aufbau-Verlag](#), 1947).

7. Gaat Babel over Gods oordeel of over Gods genade? God geeft een verscheidenheid aan talen, verstrooit mensen als zaad om in lokale contexten te leven. Een oproep om de koloniale hoogmoed van de torenbouw te verlaten en de verwarrende maar vruchtbare wereld binnen te gaan van wat de dichteres-activiste en UNESCO-professor voor de integratie van vluchtelingen door middel van talen en kunst Alison Phipps “*linguaging*” noemt.⁴

Eeuwen van christelijke exegese hebben vaak geprobeerd Babel af te zetten tegen het verhaal van Pinksteren, waardoor een tragische tweedeling is ontstaan tussen het joodse en het christelijke verhaal. Maar het feest van de Geest is een celebratie, proeve en belofte van de realiteit van het begrijpen, van een hermeneutische gemeenschap te zijn in de Geest van het Begrijpen. Een gekoesterde oecumenische hermeneutiek moet zich herinneren wat zij heeft geleerd van de joods-christelijke dialoog. En altijd open blijven staan voor de beroering, het nieuwe, de nuance en de syntactische ordening van de Geest.

Santiago de Compostella

8. In 1993 vond de vijfde wereldconferentie van Faith and Order plaats in Santiago de Compostella, een jaar voordat ik Frans-Vlaanderen verliet – ik herinner me vaag dat ik een deel van het thema en het liturgische materiaal heb gebruikt in de zondagse eredienst in Duinkerken – ik weet niet precies wat mijn gemeente daarvan vond! De tekst van Faith and Order – *A Treasure in Earthen Vessels* – die u mij vroeg kritisch te bespreken in de context van taal en oecumene, was een van de vruchten van die conferentie en van de daaropvolgende bijeenkomst in Moshi, Tanzania, in 1996. Op beide bijeenkomsten moedigde Konrad Raiser, de toenmalige algemeen secretaris van de WCC, de Commissie aan om de kwestie van de oecumenische hermeneutiek met grotere spoed aan te vatten, een kwestie die niet meer op de agenda van Faith and Order had gestaan sinds de bijeenkomsten van 1963 in Montreal en van 1971 in Leuven, beide vrij klassieke beschouwingen over Bijbelse hermeneutiek en de hermeneutiek van “Schrift, traditie en overlevering”. *A Treasure in Earthen vessels* was een nieuw begin voor de oecumenische hermeneutiek, ook al is het voor ons vandaag misschien moeilijk om dat nieuwe te zien.

9. In Santiago de Compostella riep Raiser op tot “een oecumenische interculturele hermeneutiek die ons in staat zal stellen de eenheid te zien als een gemeenschap van mensen die verschillend blijven en daarvoor criteria aan te dragen. Dit betekent niet dat wij de zondige scheidingen en de verdeeldheid van de kerk voor lief nemen of onverschillig staan tegenover het uiteenvallen van de universele kerk. Maar een dergelijke hermeneutiek zou verder moeten reiken dan de veel besproken grenzen van de verscheidenheid en ook de grenzen van een aanvaardbare, toelaatbare eenheid in overweging moeten nemen, d.w.z. criteria moeten vastleggen voor ‘voldoende en wezenlijke’ eenheid.”⁵

⁴ Alison Phipps, *Decolonising Multilingualism: Struggles to Decreate* (Glasgow: Multilingual Matters, 2019).

⁵ Konrad Raiser, “The Future of the World Council of Churches and the Role of Faith and Order within the Ecumenical Movement,” in *On the Way to Fuller Koinonia: Official Report of the Fifth World Conference on Faith and Order, Santiago de Compostela, August 1993*, ed. Thomas F. Best and Günther Gassmann (Geneva: WCC Publications, 1994), 171.

Dit werd opgepikt door de Commissie voor Geloof en Orde en een tekst (die later *A Treasure in Earthen Vessels* zou worden) werd voorgelegd aan de vergadering van de commissie in Moshi in 1986.⁶

Koinonia

10. In Moshi blikte Raiser op de tekst terug en argumenteerde dat de kerk moet worden opgevat als een “hermeneutische gemeenschap”. Dit heeft volgens hem gevolgen voor de manier waarop “eenheid” wordt begrepen. Hij ging daarbij uit van de oproep van de 7e vergadering van de WCC in Canberra en vervolgens in Santiago om “*koinonia*” te beschouwen als de hermeneutische sleutel tot een eenheidsbegrip: “... *koinonia*, en dus de eenheid van de kerk, kan en moet worden begrepen als een hermeneutische gemeenschap van gemeenschappelijk geloof, gemeenschappelijk handelen in leerling-zijn en een gezamenlijk streven naar het koninkrijk van God.”⁷

11. Nu we het hebben over taal en oecumene, Babel en Pinksteren, moet ik een korte parentese maken om de invoering van het Griekse woord “*koinonia*” als onderdeel van onze oecumenische taal te verduidelijken. Wat betekent het eigenlijk, wat willen we dat het betekent? De vertaling van het Duitse “*Gemeinschaft*” of het Franse “*communion*” in het Engels gaat gepaard met oecumenische bezwaren - moeten we kiezen voor gemeenschap, fellowship, *communio*, of een andere nuance? We worden geacht aan te nemen dat *koinonia* al deze betekenissen kan omvatten, en tegelijkertijd ons begrijpen van al deze betekenissen in een grotere volkomenheid kan omvormen. Ik vrees dat *koinonia* wordt gebruikt als een exotisch oecumenisch “in-word” om aan te geven dat we weten waar we het over hebben, maar tegelijkertijd gebruiken we het om ons gebrek aan volledige eucharistische en kerkelijke gemeenschap te verdoezelen. Hoewel ik er nog steeds niet zeker van ben dat ik het echt weet, speel ik nog steeds het oecumenische *koinonia*-spelletje mee. Misschien kunnen we hier later op ingaan, of misschien moeten we een *koinonia*-bordspel bedenken dat met Monopolie kan wedijveren.⁸

Van kostbare oude kruiken en gebroken potten

12. *A Treasure in Earthen Vessels* werd gepubliceerd in 1998, twee jaar na de samenkomst van de commissie in Moshi.⁹ De titel is ontleend aan 2 Kor 4:7: “Maar wij dragen deze schat in aarden potten; duidelijk blijkt dat die overgrote kracht van God komt en niet van ons”. De ondertitel luidt: “Een instrument voor een oecumenische reflectie op hermeneutiek.” Toen ik begon na te denken over de schat en de aarden vaten, kwamen er twee beelden van aarden vaten bij me op. Het eerste was dat van de *Qumran* kruiken, aarden vaten speciaal gemaakt om de overblijfselen of in sommige gevallen de gescheurde fragmenten van kostbare rollen in te bewaren. Een schat in kleine stukjes, waard om te bewaren, te verbergen en te beschermen. Misschien kwam dit beeld ook in me op omdat, toen ik de oecumenische tekst noemde waaraan

⁶ Zie “Towards a Hermeneutics for a Growing Koinonia,” Appendix 2, in *Faith and Order in Moshi*, ed. Alan Falconer (Geneva: WCC Publications, 1998), 264–82.

⁷ Konrad Raiser, “A Hermeneutics of Unity,” in Falconer, ed., *Faith and Order in Moshi*, 113–28, at 117.

⁸ Zie bijvoorbeeld voor een evenwichtige kijk op *koinonia* het document *The Nature and Purpose of the Church: A Stage on the Way to a Common Statement*, Geneva, p. 25: “The basic verbal form from which the noun *koinonia* derives means “to have something in common”, “to share”, “to participate”, “to have part in”, “to act together” or “to be in a contractual relationship involving obligations of mutual accountability”.”

⁹ *A Treasure in Earthen Vessels: An Instrument for an Ecumenical Reflection on Hermeneutics*, Faith and Order Paper No. 182 (Geneva: WCC Publications, 1998), WCC Digital Archive: <https://archive.org/details/wccfops2.189>.

ik werkte, een vriend me zei: “Oh, dat is toch de tekst die zich richt op bijbeluitleg?” Zowel in het algemeen als wanneer het gaat om de tekst van *Faith and Order* gaat het bij de hermeneutiek en de oecumenische hermeneutiek om veel meer dan bijbeluitleg.¹⁰

13. Het tweede beeld dat bij me opkwam was dat van de gebroken potten – *Les pots cassés*. Ongeveer 25 jaar geleden, in de laatste jaren van de vorige eeuw, waarschijnlijk in dezelfde periode wanneer *A Treasure in Earthen vessels* werd gepubliceerd, nodigde ik een collega uit om te preken in de parochie *Pays de Gex*, die tot de toenmalige *Église Réformée de France* behoorde en in een gebied tussen de Jura en de Zwitserse grens gelegen was. Ze vertelde me dat ze drie ouderwetse aardewerken bloempotten nodig had voor haar preek. De voorzitter van de parochie was tuinder en wilde dat graag doen. De potten stonden op de communietafel, naast de Bijbel en het brood en de wijn van het avondmaal. In de eerste minuten van haar preek over de mogelijkheden en ook de onmogelijkheden van vergeving sloeg mijn collega met opzet elk van de potten kapot. Ze maakten een behoorlijk hard geluid en een flinke puinhoop. Toen we ons later in de dienst rond de communietafel verzamelden, knarsten onze voeten over de scherven en brokstukken van de potten, terwijl we om Christus te gedenken het gebroken brood en de geschonken wijn van zijn lichaam en bloed ontvingen.

14. De gebroken potten leren me dat we moeten zoeken naar een oecumenische hermeneutiek die niet alleen methodes heeft voor het helen van herinneringen of het bevorderen van openheid, maar ook het vermogen om gebrokenheid en het emotionele te integreren. De Joods-Anglicaanse filosofe Gillian Rose noemt dit een gevoel van “*shakeness*”¹¹, de ervaring van pijn bij afschuwelijke of traumatische gebeurtenissen in het verleden of het heden die, zoals de Amerikaanse slavenzang op Goede Vrijdag zegt, “ons doen beven, beven, beven.” Het is mijn overtuiging dat als we een oecumenische hermeneutiek willen, deze open en genereus genoeg moet zijn om de schat die in en tussen onze tradities ligt op te sporen en te vieren, een hermeneutiek die brood biedt in plaats van steen. Toch moet hermeneutiek ook sterk genoeg zijn om eschatologische kwesties aan te pakken en de grote kerkelijke en maatschappelijke problemen van onze tijd niet uit de weg te gaan. De lijst is lang ... klimaatverandering en ecologische crisis, seksueel en geestelijk misbruik, economische systemen die op systemische wijze de armen misbruiken, endemisch genderonrecht, seksualiteit en antropologie in het algemeen.

15. In de afgelopen 30 jaar ben ik vaak in de bevoorrechte en tegelijk pijnlijke positie geweest van oecumenisch deelnemer/waarnemer bij diensten en liturgieën van andere christelijke gemeenschappen en kerken. Ik zou willen zeggen dat het ervaren van de *eulogia*, de *lex orandi* of de liturgie van een andere christelijke confessie evengoed deel moet uitmaken van onze oecumenische theologische inzet als het voor de hand liggende werk aan de *lex credendi*.¹² Dit geldt des te meer daar het christendom in aantal toeneemt en in confessionele en culturele diversiteit.¹³

¹⁰ Wel is het zo dat een document uit 1994, “According to the Scriptures: Towards a Hermeneutics for a Growing Koinonia”, deel uitmaakte van het proces dat tot de publicatie *A Treasure in Earthen Vessels* heeft geleid.

¹¹ Gillian Rose, *Love's Work, A Reckoning with Life*, 1997.

¹² Venite Adoremus.

¹³ Jean-Claude Monod, *l'hyper diversité, l'hyper sécularisation*. Lukas Vischer *Témoigner ensemble à Genève, et Istina Diversités*

16. De inleiding (paragraaf 11) van *A Treasure in Earthen Vessels* – een tekst die uit drie delen en 68 paragrafen bestaat – maakt een korte toespeling op “de onmogelijkheid om samen de eucharistie te vieren, die door vele christenen als pijnlijk wordt ervaren” en verbindt dit met het feit de “kerken onvoldoende duidelijk zijn over de betekenis van het voortdurend werken aan zichtbare eenheid.” Zoals Simone Sinn aangeeft, gaat hermeneutiek essentieel over betekenis.¹⁴ Toch wordt in de tekst geen inzicht aangereikt in de taalkundige kwesties van transsubstantiatie en consubstantiatie, herdenking of werkelijke aanwezigheid, er wordt ook geen oecumenische hermeneutiek van de eucharistie aangereikt, wellicht uit angst dat men de veronderstelde consensus die reeds in *Baptism Eucharist and Ministry* (BEM) 1981 was bereikt, in twijfel zou trekken.

17. We zouden dan kunnen argumenteren dat we ook een oecumenische hermeneutiek nodig hebben die niet alleen de mogelijkheden van de oecumenische ruimte in zich opneemt, maar ook de taalkundige en relationele conciliaire ambitie die de Commissie voor Geloof en Kerkorde reeds in 1971 in Leuven als volgt formuleerde: “Mag de Wereldraad erkend worden als een plaats waar de grote vraagstukken waarover de christenen verdeeld zijn onder ogen kunnen worden gezien - zelfs met het risico van heftige conflicten, om zo in zekere zin de aloude functie van een concilie te vervullen als een plaats waar christenen in de waarheid met elkaar verzoend kunnen worden.”¹⁵

Context

18. Alvorens verder te gaan is het nuttig ons document in zijn context te plaatsen. Konrad Raiser's paper in Moshi beschreef een studie over hermeneutiek als een antwoord op het proberen bijeen te houden van vier spanningen of “fundamentele relationele velden” die verband houden met de klassieke taken van de kerk: eenheid, heiligheid, katholiciteit en apostoliciteit: de spanning tussen de kerk van het geloof en de kerk van de ervaring; de relatie van de kerk tot de “wereld”; de relatie met andere kerken, en vooral de relatie tussen universaliteit en particulariteit als cruciale factor in de identiteit van de kerk; en de relatie van de kerk tot de geschiedenis, en het gevoel enerzijds van een ononderbroken continuïteit met de kerk van de apostelen, en anderzijds de herinnering aan scheiding of breuk, zoals bij de kerken van de Reformatie en die van na de Reformatie.¹⁶

19 De publicatie van *A Treasure* in 1998 viel samen met het 50-jarig bestaan van de WCC, haar “jubileum”. In december van datzelfde jaar vond de achtste mondiale bijeenkomst van de Wereldraad van Kerken plaats in Harare, Zimbabwe. De verschillende commissies van de Wereldraad organiseren de productie van documenten doorgaans met het oog op deze bijeenkomsten - een bewijs voor de bredere gemeenschap dat het organisatorisch bestuur wordt gerespecteerd en dat er werk is verricht. Oecumenische redding door publicatie misschien! Dit was een tijd waarin e-mail en internet nog in de kinderschoenen stonden, dus het is lovenswaardig dat de groep voor oecumenische hermeneutiek haar werk heeft afgerond tussen Moshi in 1996 en de Assemblee.

¹⁴ Simone Sinn, “Hermeneutics and Ecclesiology”, in *The Routledge Companion to the Christian Church*, Routledge, Abingdon, 2010, p. 589.

¹⁵ “Conciliarity and the Future of the Ecumenical Movement,” in *Faith and Order, Louvain 1971: Study Reports and Documents* (Geneva: World Council of Churches, 1971), p. 232.

¹⁶ Raiser, “A Hermeneutics of Unity,” pp. 120–24.

20. De vergadering van Harare in 1998 wordt gewoonlijk herinnerd, niet omwille van *A Treasure*, maar om andere redenen, waarvan ik er vier wil noemen.

1) Om de toenemende spanningen met de orthodoxe ledenkerken van de WCC en de dreiging van een grootschalige terugtrekking uit de gemeenschap het hoofd te bieden, richtte de assemblee de Speciale Commissie voor Orthodoxe Deelname aan de WCC op.

2) Harare ontving en bekrachtigde een document met de titel “Common Understanding and Vision of the WCC” (CUV), het resultaat van een acht jaar durend studieproces om het oecumenisch besef en de betrokkenheid van de ledenkerken binnen de Wereldraad van Kerken te verdiepen.

3) In zijn rapport aan de Assemblee wees Konrad Raiser duidelijk op de noodzaak de oecumenische tent te verbreden, door “de creatie van een forum van christelijke kerken en oecumenische organisaties als een ruimte waar eerlijke discussie over de uitdagingen voor de oecumenische beweging kan plaatsvinden en waar vormen van samenwerking uitgewerkt worden.”¹⁷ Samen met de Katholieke Kerk diende de Wereldraad de kerken en organisaties die reeds deel uitmaken van de institutionele oecumenische beweging samen te brengen met evangelische, pinkster- en onafhankelijke kerken. Het was het begin van wat nu bekend staat als het Global Christian Forum, een beweeglijker en minder institutionele oecumenische bijeenkomst. Deze integrale betrokkenheid van wat in het algemeen wordt aangeduid als het wereldchristendom is ook een belangrijk aspect van het toekomstige werk van de oecumenische hermeneutiek.

4) Nelson Mandela, destijds president van Zuid-Afrika, sprak de vergadering toe. Hij dankte de WCC niet alleen voor haar theologische veroordeling, maar ook voor haar ethische houding ten overstaan van Apartheid, met name in het Programma ter bestrijding van racisme (PCR). Pauline Webb, een journaliste, Methodistische leek en voormalig hoofd religieuze uitzendingen bij de BBC, beschreef het Programma ter bestrijding van racisme als de doorn in het oog van de WCC die in zekere zin een juweel in haar kroon werd. Een oecumenische hermeneutiek moet ruimte creëren voor belangenbehartiging, partij kiezen, de waarheid aan het licht brengen, wat we kortweg zouden kunnen omschrijven als Ricœur's hermeneutiek van de actie.

21. *A Treasure* werd dus geschreven en voorgesteld in een tijd van aanzienlijke interne spanningen en vragen binnen de WCC. Het leverde een respectabele hoeveelheid secundaire literatuur op en verder werk binnen Faith and Order over hoe de reacties op het document te interpreteren.¹⁸ De eerlijkheid gebiedt echter te zeggen dat de oecumenische aandacht snel verschoof. Eerst naar de historische ondertekening in 1999 van de gezamenlijke verklaring over de rechtvaardigingsleer (JDDJ) door de Rooms-Katholieke Kerk en de Lutherse Wereldfederatie (LWF), en het gebruik van de toen relatief innovatieve methode van gedifferentieerde consensus, voor het eerst ontwikkeld in het verklaring van Leuenberg in 1973. In de jaren na de eerste ondertekening hebben nog drie andere christelijke wereldgemeenschappen deze oecumenische interpretatie van de theologie van de rechtvaardiging onderschreven: de

¹⁷ Konrad Raiser, “Report of the General Secretary to the WCC's eighth assembly, Harare, 3- 14 December 1998,” *Ecumenical Review* 51:1 (1999), p. 92.

¹⁸ Peter Bouteneff and Dagmar Heller, *Interpreting Together. Essays in Hermeneutics* (Geneva: WCC Publications, [2001](#)).

Methodisten (2006), de Gereformeerden (2017) en de Anglicanen (2017). Een bilaterale methodologische hermeneutiek die leidt tot verdere multilaterale theologische verklaringen. Er zijn verschillende plaatsen in *A Treasure* waar ik voelde dat er iets speelde dat leek op een gedifferentieerde consensus in pogingen om context, traditie en tradities met elkaar te verzoenen, en ook met betrekking tot het lezen van de Schrift.

22. Na de ondertekening van de JDDJ werd de oecumenische aandacht vervolgens wat minder aangenaam onderbroken door de publicatie van *Dominus Iesus* in 2000.

Deels vanuit het werk van de speciale commissie voor de deelname van orthodoxen aan de WCC (2002), kwam het multilaterale theologische werk binnen Faith and Order in beweging om de aard en aansluitend de zending van de Kerk te bestuderen, een proces dat leidde tot de publicatie van *The Church: Towards a Common Vision* (TCTCV) in 2013. Tegelijkertijd werd gewerkt aan een reeks raadplegingen en studies over de interpretatie van de patristiek en aan een oecumenisch martyrologium. De nadruk op een pluralisme van interpretaties en wederzijdse verantwoording in *A Treasure*, haar voorkeur voor een “hermeneutische gemeenschap” en een proces van ontmoeting legde de fundamenten voor het werk dat erop volgde. Het diende ook als basis voor het breedvoerige werk rond morele onderscheiding dat Faith and Order de afgelopen jaren met groot succes heeft ondernomen.

Naast de meer klassieke publicatie van de antwoorden van de ledenkerken is men op zoek gegaan naar reacties en publicaties over de receptie van TCTCV door Pinksterkerken en kerken in het globale Zuiden.¹⁹

Paradigma's

23. Het is nuttig *A Treasure* binnen deze lineaire en institutionele tijdslijn te plaatsen, maar na gesprekken met mijn man wil ik voorstellen om het document ook binnen ruimere paradigmatische ontwikkelingen te plaatsen. We moeten beter durven inzien dat de wereld – zowel de profane als de kerkelijke wereld - waarin we nu de oecumenische hermeneutiek toepassen, fundamenteel verschilt van die waarin *A Treasure* werd ontwikkeld. Het zal ons helpen een begin te maken met het zoeken naar hoe we de oecumenische hermeneutische taal in onze tijd kunnen situeren.

24. Toen u mij voor het eerst uitnodigde om vandaag te komen spreken, was de uitnodiging gericht aan mijzelf en aan mijn man Stephen Brown. Ik omschrijf hem vaak als de ware oecumenicus in de familie. Hoewel hij heel nadrukkelijk zei dat hij geen uiteenzetting samen met mij wilde geven (ik geloof dat de exacte woorden “absoluut niet!” waren), was hij toch een geweldig klankbord in mijn denken (zelfs feministische theologen raadplegen soms hun echtgenoten). Hij is een specialist in de geschiedenis en het werk van de Wereldraad van Kerken, en ook in communicatie.

¹⁹ Cecil M. Robeck, Jr, Sotirios Boukis, and Ani Ghazaryan Drissi, eds, *Towards a Global Vision of the Church, Volume 1: Explorations on Global Christianity and Ecclesiology* (Geneva: WCC Publications, 2022), <https://www.oikoumene.org/resources/publications/towards-a-global-vision-of-the-church-volume-i>.

25. In zijn werk over de sociale- en communicatieparadigma's van de oecumenische beweging schetst hij drie hoofdparadigma's sinds de oprichting van de WCC in 1948.²⁰ Het eerste voltrok zich van 1948 tot het midden van de jaren zestig, de verschuiving naar het tweede werd gemarkeerd door de bijeenkomst van de WCC in Uppsala in 1968 met als oproep "Zie, Ik maak alle dingen nieuw". De eerste noemt hij "modernisering", een periode waarin de WCC nog grotendeels gebaseerd was op protestantse kerken in West-Europa en Noord-Amerika, een periode waarin Faith and Order aanvankelijk focuste op wat men de "vergelijkende methodologie" heeft genoemd, hoewel dit streven naar "ecclesiologische vergelijkingen" al ter discussie werd gesteld tijdens de Derde Wereldconferentie over Faith and Order in Lund in 1952.²¹ Het tweede paradigma, dat omschreven wordt als het "dependentieparadigma", ging gepaard met de wereldwijde uitbreiding van de Wereldraad van Kerken naar de pas onafhankelijk geworden naties in het mondiale Zuiden.²² Dit bereikte een hoogtepunt op de vergadering van de Faith and Order Commission in Leuven in 1971, in de confrontatie tussen José Míguez Bonino en de orthodoxe theoloog John Meyendorff.²³

26. Het derde paradigma kwam naar boven tijdens de bijeenkomst in Canberra in 1991, op het hoogtepunt van de overgang naar een post koude oorlog wereld, tussen de ineenstorting van het communisme in Oost-Europa in 1989 en de ontbinding van de Sovjet-Unie in december 1991. Samen met deze wereldwijde veranderingen ontstond dit nieuwe paradigma toen de assemblee in Canberra het had over de noodzakelijkheid om "koinonia" te zien als een model van oecumenische eenheid, en over de ontwikkeling van een "Common Understanding and Vision" (CUV) voor de Wereldraad van Kerken²⁴, wat tegelijk een poging was om met het fenomeen van de globalisering om te gaan. Dit is de context waarin *A Treasure* tot stand kwam en de visie op de kerk als een hermeneutische gemeenschap kan ook waargenomen worden in de oproep van Konrad Raiser tot een gemeenschappelijke geloofsbelijdenis, gemeenschappelijk handelen in discipelschap en het gemeenschappelijke streven naar het rijk van God.

²⁰ Zie Stephen Brown, "Changing Paradigms in Ecumenical Communication," *Media Development* 1/2012, 33–39; "Reclaiming Communication: Ecumenical Involvement in Communication for Justice and Peace," *Ecumenical Review* 72:2 (2020), 284–302.

²¹ See Mary Tanner, "What is Faith and Order?" Paper presented to a Faith and Order consultation with Younger Theologians held at Turku, Finland, 3 - 11 August 1995, <https://www.oikoumene.org/resources/documents/what-is-faith-and-order-mary-tanner>.

²² Over deze paradigmawissel zie het boek uitgegeven door Katharina Kunter en Annegreth Schilling, *Globalisierung der Kirchen. Der Ökumenische Rat der Kirchen und die Entdeckung der Dritten Welt in den 1960er und 1970er Jahren* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2014). Annegreth Schilling toonde aan hoe de dependentietheorie, als een typisch Latijns-Amerikaans concept, sterkt het Protestantisme op dat continent beïnvloedde en haar weg vond in de oecumenische beweging en de Wereldraad van Kerken aan het begin van de jaren 70 door theologen als Julio de Santa Ana en José Míguez Bonino. Zie Annegreth Schilling, "Between Context and Conflict: The 'Boom' of Latin American Protestantism in the Ecumenical Movement (1955–75)," *Journal of Global History* 13:2 (2018), 274–93, <http://doi.org/10.1017/S1740022818000086>.

²³ Zie Stephen Brown, "Globalization and the Unity of the Churches," in Kunter and Schilling, eds, *Globalisierung der Kirchen*, 143–67, esp. 153–55; Mateus, "José Míguez Bonino," 246–49.

²⁴ Over het proces dat tot de tekst, *A Common Understanding and Vision*, heeft geleid, zie Marlin VanElderen, "Common Understanding and Vision: A Survey of the Discussion in the WCC," *Ecumenical Review* 49:1 (1997), 3–12.

27. De slotverklaring over ‘Ons gemeenschappelijk verstaan en visie’ beschrijft “de opkomst in de laatste decennia van transnationale en in toenemende mate wereldwijde structuren van communicatie, financiën en economie” als “een ernstige bedreiging voor de integriteit van de oecumenische beweging.” Konrad Raiser bepleitte de oprichting van een “oecumenische ruimte” als alternatief voor de dominante vorm van globalisering²⁵ en CUV zag een alternatief in het model van relaties dat de Wereldraad van Kerken voorstaat, “gebaseerd op solidariteit en delen, wederzijdse verantwoording en empowerment.”²⁶ De oecumenische structuren moesten, zo stelde men, “zichzelf opnieuw evalueren in het licht van de uitdaging om een vorm en kwaliteit van globale gemeenschap te manifesteren, die wordt gekenmerkt door inclusie en verzoening.”²⁷

28. De zoektocht naar een oecumenische hermeneutiek (zoals uiteengezet in *A Treasure*) kan tegen de achtergrond van de geschetste context gezien worden als een deel van het komen tot een “oecumenische ruimte”. Er zijn duidelijke parallellen tussen de opmerkingen van Raiser over oecumenische hermeneutiek in Santiago en Moshi en het model van relaties binnen de oecumenische gemeenschap dat in CUV wordt vooropgesteld.

29. In recentere tijden echter lijkt het alsof de wereld een post-globaliseringsparadigma is binnengegaan dat niet wordt gekenmerkt door structuren die de wereldwijde eenheid bevestigen (zelfs vanuit een neoliberal perspectief), maar door steeds meer conflictueuze verhoudingen.²⁸ Dit kan niet alleen bij conflicten over seksualiteit en seksuele ethiek worden vastgesteld, maar ook in oecumenische en kerkelijke relaties. De Russische invasie in Oekraïne heeft de breuklijn binnen de orthodoxie verergerd en roept tegelijkertijd vragen op over de betekenis en de aard van de oecumenische gemeenschap. Inderdaad is dit conflict voor de WCC niet alleen een veiligheidsconflict, maar fundamenteel ook ecclesiologisch, zelfs conciliair. Zoals de vergadering van de WCC in Karlsruhe opmerkte: “De kwesties die door dit conflict aan de orde worden gesteld zijn inderdaad diepgaand en fundamenteel, zowel voor de oecumenische beweging als voor de wereld in het algemeen, en rechtvaardigen een intense en volgehouden dialoog.”²⁹

²⁵ Konrad Raiser, “General Secretary’s Report,” in *Together on the Way: Official Report of the Eighth Assembly of the World Council of Churches*, ed. Diane Kessler, esp. 88–94 (“Opening Up Ecumenical Space”).

²⁶ “Towards a Common Understanding and Vision of the World Council of Churches’: A Policy Statement adopted by the Central Committee of the World Council of Churches and commended to member churches and ecumenical partners for study and action in September 1997,” reprinted in *Ecumenical Review* 51:1 (1999), 96–113.

²⁷ Au cœur de ce nouveau paradigme, ce que Raiser décrit dans son livre *Ecumenism in Transition* est une compréhension de l'oïkoumène comme un foyer, un "oïkos", le "seul foyer de vie créé et préservé par Dieu, qui s'étend au-delà du monde de l'humanité, de l'unique race humaine, à la création dans son ensemble". Voir Konrad Raiser, *Ecumenism in Transition : Un changement de paradigme dans le mouvement œcuménique ?* trans. Tony Coates (Genève : Publications du COE, 1991), 87-88.

²⁸ Reeds in 2012 vroeg Stephen Brown zich af of onze wereld niet evolueerde naar een nieuwe periode van “post-globalisering”, wegen van het geconnecteerd zijn dat zagezegd de basis vormt van het multilaterale systeem van global governance naar het “krachtig opnieuw beklemtonen van de macht van de nationale belangen.” Zie Stephen Brown, “Shifting Communication Paradigms within the Ecumenical Movement,” *Media Development* 3–4/2012.

²⁹ “War in Ukraine, Peace and Justice in the European Region”, statement by the WCC 11th Assembly in Karlsruhe, Germany, <https://www.oikoumene.org/resources/documents/war-in-ukraine-peace-and-justice-in-the-european-region>.

30. Wij leven ook in een kairosmoment waarin de urgentie van de mondiale klimaatcrisis samenvalt met een tijd waarin de rol van internationale organisaties en het mondiaal bestuur ernstig wordt beperkt, wat gepaard gaat enerzijds met vrees voor de autocratie van een overweldigende staatsmacht en anderzijds met de aantrekkelijkheid van vormen van zelfredzaamheid of autarchie. Er is een zekere argwaan voor hegemonische verhalen in sommige reacties op de recente bijeenkomst van de WCC in Karlsruhe vast te stellen, wat erop wijst dat eenheid zelf met enige argwaan wordt bekeken als een té overkoepelend of dominant thema. Hiermee hebben we enkele elementen geschetst van de context waarin we de drie delen en de 68 paragrafen van *A Treasure* lezen en herlezen. Het gaat dus om een andere context of paradigma, dan degene waarin het werd ontwikkeld en gearticuleerd.

De kwestie van diversiteit

31. Bij een nauwkeuriger bekijken van het document, wil ik vooreerst Minna Hietamäki citeren, die het tijdens haar uiteenzetting voor de plenaire commissie van Geloof en Kerkorde in 2009 had over de uitdaging van diversiteit: “Maar hoe kan men een ‘echte christelijke gemeenschap’ identificeren wanneer de eenheid van de Kerk in wezen alleen kan beschreven worden vanuit een diversiteit die reikt van het wezen van God tot de verscheidenheid in culturele en taalkundige contexten en wanneer het wezen van de gemeenschap ligt in onderling niet-uitwisselbare relaties?”³⁰

32. Als we *A Treasure* herlezen in de context van onze Europese kerken, is het belangrijk te erkennen dat wat Christophe Monnot de “hyper-secularisatie” van onze context noemt, niet geldt voor de kerk in andere delen van de wereld, waar het christendom zowel in aantal als in verscheidenheid toeneemt. Monnot roept de kerken op om zich meer bewust te zijn van de groeiende “hyperdiversiteit” die wij ervaren in onze parochies en in de taalkundige en etnische diversiteit van de christelijke gemeenschappen om ons heen.³¹ Als we het smeden van (oecumenische?) hermeneutische gemeenschappen ondersteunen, vraagt dit tijd en generositeit die we misschien niet altijd hebben als we gewoon proberen te overleven.³²

De tekst

33. In haar essay over “Hermeneutiek en ecclesiologie” stelt Simone Sinn dat *A Treasure* de oecumenische beweging ten goede komt omdat het “de stap zet van het debatteren over theologische stellingen naar het methodisch beschrijven van het overlegproces zelf.”³³

³⁰ Minna Hietamäki, “Called to be the One Church: How Much Diversity is Enough,” in *Called to be the One Church: Faith and Order at Crete*, Faith and Order Paper No. 212, ed. John Gibaut (Geneva: WCC Publications, 2012), 64.

³¹ Monnot’s opmerkingen werden gemaakt in de context van de verplichte training die aalmoezeniers in ziekenhuizen, gevangenis en het leger in Frankrijk moeten ondergaan. Zie bv. Christophe Monnot, « Religion entre incertitude et cosmopolitisme ☒ Hommage à Ulrich Beck » In *Histoire, monde et cultures religieuses* 2015 <https://www.cairn.info/revue-histoire-monde-et-cultures-religieuses-2015-2-page-15.htm>

³² Lukas Vischer, Marianne Guéroult, Sébastien Fath, Franck Lemaître, Bernard Coyault.

³³ Simone Sinn, “Hermeneutics and Ecclesiology”, in *The Routledge Companion to the Christian Church*, ed. XXX (Abingdon: Routledge, 2010), 586.

34. Recent werk van Zdenko Š. Širka³⁴, die een grondig historisch en kritisch overzicht geeft van hermeneutische kwesties binnen de WCC, laat zien dat *A Treasure* nog steeds bij jongere studenten in de smaak valt, en dat is positief, vooral nu we op de verjaardag van het Concilie van Nicea in 2025 en de eerste wereldconferentie van de Commissie voor Geloof en Kerkorde sinds 1993 afstevenen.

Het document bestaat uit drie nogal ongelijke delen, waarvan het eerste het langst is: A Het gemeenschappelijk verstaan van de Traditie; B Eén evangelie in vele contexten, C De Kerk als hermeneutische gemeenschap.

35. Het is geschreven als een studiedocument in de lovenswaardige verwachting dat “hermeneutiek niet enkel bedoeld is voor deskundigen”, maar een proces is waar alle gelovigen bij betrokken zijn. Het is een eenvoudig boek dat niet te lang is. Niet-deskundige lezers zullen wellicht meer willen weten over de ontwikkeling van de hermeneutiek. Er wordt gekozen voor een hermeneutiek van coherentie in plaats van wantrouwen. Ook wordt goed uiteengezet hoe coherentie en wantrouwen wederzijds de dynamiek van de oecumenische dialoog kunnen verrijken. De tekst kijkt niet alleen naar de interpretatie van Schrift en Traditie, maar integreert ook ervaring, eredienst en rituelen in haar oecumenisch hermeneutisch overzicht. De tekst heeft echter wat ik zou willen noemen een relatief brave pneumatologie. Naarmate de oecumenische beweging, en Faith and Order als onderdeel daarvan, een grotere en diepere betrokkenheid van charismatische, evangelische en pinksterchristenen en kerken beoogt, moet de oecumenische hermeneutiek duidelijker rekening houden met door de Geest gedragen en extatische vormen van aanbidding en leergezag. In het bijzonder zou ik willen zeggen dat er nood is aan meer aandacht voor de hermeneutische rol van hymnen en liederen in termen van leergezag – *lex cantandi lex credendi?* – meer aandacht dus voor een hermeneutiek van de poëzie. Het is ook nuttig om *A Treasure* te lezen in het licht van publicaties van de Wereldraad en het Vaticaan over zending. *Evangelii gaudium*³⁵ spreekt van de zending naar de periferie, *Together towards life*³⁶ spreekt van zending vanuit de periferie³⁷. Hoe zou een oecumenische hermeneutiek naar of vanuit de periferie er uit kunnen zien?

36. Het eerste deel biedt een overzicht van de ontwikkelingen in de interpretatie van de Schrift, de liturgische praktijken en de traditie. De toon is over het algemeen pedagogisch en wil meerdere benaderingen van oecumenische hermeneutiek ondersteunen. Ik wil twee dingen vermelden die me opvielen toen ik dit deel bijna 25 jaar na publicatie las. 1) Ik vraag me af in welke mate het gangbare oecumenische spreken onder ‘insiders’ over “één Traditie” alle kerken aanspreekt, en in het bijzonder degenen die niet aan de oecumenische tafel zitten en tot wie wij ons moeten richten om een werkelijk oecumenische beweging te worden. Dit zou ik voor de hele tekst willen beklemtonen. 2) Dit deel legt herhaaldelijk de nadruk op het woord “communicatie”. Paragraaf 36 heeft me aan het denken gezet: “Gesproken woorden en visuele beelden zijn bijzonder belangrijk in de steeds sterker wordende multimediale cultuur van vandaag. Een hernieuwde waardering van narratieve vormen van overdracht werpt een nieuw licht op interpretatie- en communicatieprocessen.” *A Treasure* werd geschreven vóór de

³⁴ Zdenko Š. Širka, “Quo Vadis Ecumenical Hermeneutics: Challenges of the New Ecumenical Situation,” *Review of Ecumenical Studies Sibiu* 12:1 (2020), 106–32.

³⁵ *Evangelii Gaudium*

³⁶ *Together towards Life*

³⁷ Jane Stranz, in *Unité des Chrétiens* 2018 ?

opkomst van de sociale media en het massale gebruik van internet. Tegenwoordig is het gebruik van video's zo alomtegenwoordig dat sociologen beginnen te spreken van een “een post-geletterde cultuur.” Onnodig te zeggen dat dit een enorme uitdaging betekent voor de christelijke hermeneutiek. De elementen in dit deel van *A Treasure* die de mondelinge en narratieve overdracht van evangelie en traditie benadrukken, zijn slechts een tipje van de sluier van deze enorme verschuiving van lezen naar kijken en luisteren.

37. Het tweede, veel kortere deel biedt inzichten en uitdagingen voor de oecumenische hermeneutiek vanuit de complexe wisselwerking tussen contextualiteit en katholiciteit. Het vraagt om “een openheid voor metanoia” (§ 39) en bevestigt dat “geen enkele interpretatie kan beweren absoluut te zijn” (§ 48) en voegt daaraan toe: “katholiciteit stelt gemeenschappen in staat elkaar te bevrijden van eenzijdigheid of van een te grote nadruk op slechts één aspect van het evangelie. Katholiciteit stelt gemeenschappen in staat elkaar te behoeden voor verblinding of gebondenheid aan een bepaalde context” (§ 48).

38. Ik beperk me opnieuw tot twee opmerkingen 1) De tekst staat vol goede bedoelingen, maar lijkt enerzijds eenheid te willen afdwingen en veronderstelt anderzijds dat het verlangen om zich te engageren in een oecumenisch project al bestaat. Het opwekken van het verlangen naar het oecumenische project zou hier op zijn plaats zijn. 2) Erger nog, dit hoofdstuk had kunnen in te gaan op kwesties die verband houden met wat we “de botsing van katholiciteiten” of de krachtmeting tussen verschillende hermeneutieken zouden kunnen noemen. Er ontbreken inzichten uit de oecumenische hermeneutiek over hoe we kunnen leren, om het met de woorden van Justin Welby te zeggen, “het met elkaar oneens te zijn.” In een wereld waarin christenen en kerken vaak handelen alsof ze elkaar beconcurreren in plaats van samen te werken, is het voor de praktische hermeneutiek een vitale kwestie om zich hiermee bezig te houden.

39. Ik heb met plezier het derde deel gelezen, dat intrigerende perspectieven biedt op de kerk als hermeneutische gemeenschap, kerkelijk onderscheidingsvermogen, de waarheid van het evangelie, episcopie, autoriteit en wederzijdse verantwoording. Ik vind het theologische idee van de kerk als hermeneutische gemeenschap erg aantrekkelijk, maar als voorganger in een plaatselijke gemeente ben ik wat sceptischer over de realiteit ervan. Proberen de parochiële WhatsApp-groep te beschermen tegen de nieuwste complottheorieën tijdens de lockdown was een interessante ervaring van wat de tekst “leergezag” noemt! (de WhatsApp-groep behoeden voor de nieuwste kattenvideo tijdens “normal time” is ook een uitdaging!) Bij het lezen van dit gedeelte begreep ik ook beter de kritiek van Simone Sinn dat *A Treasure* de hermeneutiek reduceert tot een hermeneutiek voor de eenheid van de kerk. Hoewel ik een toegewijd oecumenicus ben, weet ik niet zeker of ik wel echt kan zeggen. “Er is nood aan het samenhouden van de vrijheid voor uiteenlopende expressievormen en de noodzaak om samen te belijden omwille van de eenheid, in een geest van wederzijdse liefde en geduld.” (§ 60)

40. In mijn commentaar zou ik zeggen dat de uitdagingen voor de integriteit van de Kerk als hermeneutische gemeenschap kunnen worden samengevat in drie woorden: vertrouwen, hoop en waarheid. Is de hermeneutische gemeenschap betrouwbaar of is ze uit op eigenbelang? Kan de gemeenschap een evangelie van hoop en leven aanreiken te midden van reële angsten voor de toekomst en het heden? Hoe spreekt zij waarheid tegen haar eigen macht en tegen de machten en heersers van de wereld?

41. En *A Treasure* besluit: “De Kerk mag zich niet laten gijzelen door vast te houden aan ondeugdelijke antwoorden uit het verleden, noch het Woord van God het zwijgen opleggen door eindeloos een duidelijke onderkenning uit te stellen van de wijze waarop dit Woord zin en richting blijft geven aan het menselijk leven. Onder leiding van de Heilige Geest, in trouw aan de levende Traditie, en door echte oecumenische vormen van conciliair overleg en receptie, is de Kerk geroepen om ‘de tekenen des tijds’ te interpreteren.” (§ 68).

Enkele voorlopige conclusies

42. Wanneer ik probeer te concluderen word ik heen en weer geslingerd tussen wantrouwen en coherentie en neig ik naar een hermeneutiek van de poëzie wat wel eens een uitvlucht zou kunnen zijn. Door *A Treasure* opnieuw te lezen en me opnieuw in Babel-Pinksteren te verdiepen, besef ik dat ik verder wil gaan in het uitwerken van een geïncarneerde oecumenische hermeneutiek. Toch zijn er onderweg veel verleidingen en enkele diepe irritaties.

De verleiding van de poëzie

43. Reflecterend over de vroege stadia van wat later de convergentietekst *The Church: Towards a Common Vision* werd, verwees Alan Falconer, voormalig directeur van Faith and Order, vaak naar het beeld van de Kerk als gedicht in Efeziërs 2,10: “De meeste vertalingen van dit vers uit het Nieuwe Testament zeggen dat wij ‘Gods werk’ zijn, maar het oorspronkelijke Grieks zegt eenvoudigweg dat wij Gods gedicht zijn. Laat me de kracht van ‘wij’ benadrukken. De auteur zegt niet dat wij als individuen Gods gedicht zijn, maar dat de gemeenschap van de gedoopten – de gemeenschap van hen die ‘in Christus’ zijn – Gods gedicht is.”

44. Ik geef toe dat ik me aangetrokken voel tot Falconers stelling, die veel te bieden heeft voor het idee van de hermeneutische gemeenschap, en die op interessante manier zou kunnen aansluiten bij Ricoeurs hermeneutiek van het poëtische. Maar ik ben ook op mijn hoede voor de wijze waarop een gedicht al te gemakkelijk dingen kan samenbrengen. Het kan degene die het kiest of schrijft een aura van dieper en vollediger begrip bezorgen. Misschien staat het voor te veel of te gemakkelijke hermeneutische coherentie, en is het een te perfect fragment. Als predikant houd ik van de metafoer van de Japanse kunst van kinsugi, het weer in elkaar zetten van wat gebroken is met behulp van edele metalen. Toch voel ik dat een dergelijke methodologie een valse betovering kan bieden, en dat een oecumenische hermeneutiek dieper moet ingaan op wat visceraal is, in fragmenten en marginaal, om “trouw aan het leven” te blijven.

45. Theologen als Dietrich Bonhoeffer, David Tracy, Nicola Slee en Henning Luther moedigen ons op verschillende manieren aan om bij de theologische en hermeneutische mogelijkheden van het fragment te blijven. Uiteindelijk kan een fragment van eenheid meer transformerend blijken te zijn dan een bovenbouw van eenheid.

Irritaties

46. Deze zomer kondigde aartsbisschop Justin Welby tijdens de Lambeth-conferentie aan dat we ons in een oecumenische winter bevinden, maar hij zei ook dat hij alles wat mogelijk was zou doen om deze situatie te boven te komen. Als overtuigd voorstander van een oecumenische lente was ik verbaasd over dit hermeneutisch oordeel over de huidige positie van de oecumene. Welby maakte zijn bemerkingsen als reactie op een uitspraak van een “oecumenische noodsituatie” door kardinaal Kurt Koch in zijn toespraak tot de Lambeth-conferentie.³⁸ Dergelijke verklaringen van kerkleiders hebben een aanzienlijke hermeneutische invloed en dragen weinig bij tot de “heropleving” van de oecumene. Ze hebben soms meer te maken met politiek dan met realiteit. Zelfs toegewijde oecumenici vervallen snel terug in een hermeneutiek van wantrouwen, zoals ik bij het schrijven van deze regels. Misschien was het eerlijker geweest van beide kerkleiders om te wijzen op de mogelijkheid van een nieuw paradigma van dialoog en een oecumenische kaïros op gang te brengen.

47. Ik weet niet hoe *A Treasure* dergelijke vormen van oecumenisch sneren kan voeden en transformeren. Uiteindelijk zijn wijzelf de aarden vaten van de oecumenische hermeneutische gemeenschap en dragen wij samen de verantwoordelijkheid daarvoor. Wij zijn niet de slachtoffers van de oecumene maar, ondanks al onze tekortkomingen, degenen die de oecumene maken. Zoals de Groupe des Dombes al 30 jaar benadrukt, is de oproep tot metanoia, de bekering tot eenheid, in gelijke mate gericht tot al onze kerken en instellingen.

48. Tijdens de plenaire vergadering van de WCC in Karlsruhe en de daaropvolgende persconferentie riep bisschop Brian Farrell van het Dicastery for Promoting Christian Unity op om oecumenisch werk te maken van een hermeneutiek van het verschil en opperde hij het idee om een discussie te openen over de betekenis en het doel van de oecumene. Dit lijkt inhoudelijk misschien sterk op wat kardinaal Koch in Lambeth zei, maar de toon was heel anders. Hermeneutische reflectie helpt ons te begrijpen dat hoe we dingen zeggen en doen even belangrijk is als wat we zeggen.

49. Aan het eind van haar essay over hermeneutiek en ecclesiologie legt Simone Sinn “de nadruk op drie inzichten die de hermeneutische reflectie kan bieden aan de ecclesiologie.” We zouden ze misschien zelfs drie schatten kunnen noemen: hermeneutiek is een transformatief proces, een persoonlijk proces en een relationeel proces.³⁹

50. Het herlezen en heropnemen van *A Treasure in Earthen Vessels* bijna 25 jaar na de publicatie ervan zet ons aan het denken over de noodzaak en de mogelijkheden van een oecumenische hermeneutiek in onze tijd. Als we de tekst bekijken in het licht van Babel en Pinksteren, wordt het duidelijk dat we een oecumenische hermeneutiek van de taal, van de dialoog moeten ontwikkelen, die onze gecodeerde taal ontsluit en toegankelijker maakt voor de

³⁸ <http://www.christianunity.va/content/unitacristiani/fr/cardinal-koch/20220/saluts--messages--autres/address-at-lambeth-conference.html>. Koch hield onder meer een frontale aanval op wat hij de “horizontale” benadering van de eenheid van de kerk van de WCC noemde, een omkering dus van de kritiek die Konrad Raiser in 1996 over de “verticale” oecumenie had gemaakt! Misschien zocht kardinaal Koch steun bij de Anglicanen voor de Rooms-Katholieke verticale visie op de eenheid.

³⁹ Simone Sinn, “Hermeneutics and Ecclesiology”, in *The Routledge Companion to the Christian Church*, ed. XXX (Abingdon: Routledge, 2010), p 589.

hele kerk als hermeneutische gemeenschap, een hermeneutiek die ons oproept tot die moeilijke conciliaire ruimte waarover Faith and Order het reeds in 1971 had.

51. Bij het overdenken en voorbereiden van deze bijeenkomst heb ik de verleidelijke werking van *A Treasure* gevoeld, de mogelijkheid die zij biedt om de hermeneutiek aan te pakken in een oecumenische dynamiek van wederzijdse aanspreekbaarheid die ook de verschillende centra en de verschillende grenzen ernstig neemt.

52. Ik blijf ervan overtuigd dat we meer moeten nadenken over een geïncarneerde viscerale oecumenische hermeneutiek, een nieuwe hermeneutiek van het verhaal en het gezag in onze post-geletterde tijd, een hermeneutiek van de belangenbehartiging bij onze poging om de planeet en de mensen te behoeden, een hermeneutiek van de diversiteit nu we leren dat de oecumene breder is dan we dachten, een hermeneutiek van de spiritualiteit en de ervaring, en een hermeneutiek van de waarheid in het bestrijden van complottheorieën, haattaal, misbruik, corruptie en autocratie.

53. Oecumenische hermeneutiek verlaagt de dingen niet tot de kleinste gemene deler, maar opent altijd nieuwe horizonten vol nieuwe inzichten. Zoals wijlen Marcella Althaus Reid altijd tegen haar collega's zei: "We hebben werk te doen!".